

5 בספטמבר 2024

הטמעת חשיבה מגדרית בתוכנית החומש של מנהלת תקומה חסרה נדבך קריטי: יצירת תשתית ידע לפיתוח מתווה שיקום רגיש מגדרית – שתכלול איסוף, מעקב ופרסום שיטתי של מידע ונתונים רגישי מגדר

נייר עמדה לקראת דיון בוועדה לקידום מעמד האישה בנושא: הטמעת חשיבה מגדרית בתוכנית החומש לשיקום, לחידוש ולפיתוח חבל תקומה.

מצב המלחמה בישראל שב וחושף היעדר חשיבה מגדרית מספקת במדיניות – בעטיו מתרחבים הפערים שמסיגים לאחור את מעמדן של נשים בזירה הפוליטית ובתחומי החיים השונים.

מחקר של מרכז אדוה ומכון ון ליר בשיתוף קרן פרידריך אברט, בנושא השלכות המלחמה על נשים בישראל מלמד כי במשבר הנוכחי ניתן לזהות נסיגה מדאיגה במידת ההשפעה שיש לנשים על קבלת החלטות; פגיעה ביכולת של נשים להתפרנס; קושי גובר לאזן בין עבודה בשכר לבין טיפול בבני ובנות משפחה; הידרדרות בבריאות הפיזית והנפשית של נשים; וסיכון מוגבר בקרב נשים לחוות אלימות במשפחה.¹

בתוך כך, המחקר מזהה מחסור חמור במידע ונתונים רגישי מגדר באופן כללי, אך במיוחד בכל הקשור למצבן של האוכלוסיות המפונות מביתהן. מידע ונתונים מסוג זה הם קריטיים לטיפול באוכלוסייה, כמו גם לפיתוח וקידום שיקום מיטבי של תושבות ותושבים בדרום ובצפון.

מחקרים מהעולם אודות אוכלוסיות מפונות (displaced populations) במצבי משבר מלמדים, כי נשים מפונות פגיעות במיוחד וכי מדיניות של שיקום חייבת להכיר בכך וליצור עבורן מענים ייעודיים. למרות שמנהלת תקומה, האמונה על שיקום קהילות בעוטף, בולטת לטובה בייצוג גבוה של נשים בקרב מנהלי.ות הצוותים – אין במידע העומד לרשות הציבור כדי ללמד על בחינה ויישום של חשיבה מגדרית בפעולותיה. תוכנית החומש לשיקום החבל לא כוללת התייחסות לסוגיות מגדריות, וככלל, היעדר איסוף, ניתוח ופרסום של נתונים ומידע בפילוח מגדרי אודות הצרכים הייחודיים של אוכלוסיות מפונות, של אוכלוסיות באזורי עימות שנתרו מאחור, ושל השבים.ות לבתיהם.ן – לא מאפשר לאמוד את המידה בה מובאים בחשבון הצרכים השונים של נשים וגברים בהליכי קבלת ההחלטות במינהלת ויותר מכך – לא מאפשר לבחון את המידה שבה מדיניות הפיצוי והשיקום בתחומים השונים מספקת מענים לצרכים אלו.

נדגיש כי מנהלת תקומה אינה מתפקדת בחלל ריק, וכי ההקשר בו היא נטועה – שכולל מציאות של מלחמה מתמשכת גם בחזית הצפונית, ומציאות פוליטית של היעדר נשים ממוקדי קבלת החלטות – משליך על יכולותיה להגיב לצרכים של נשים תחת מלחמה, הן בשל תיחום צר של סמכויותיה והן כתוצאה מתקציביה המוגבלים.

¹ לקריאה נוספת ראו: הדס בן אליהו, יעל חסון, נוגה דגן-בוזגלו (ספטמבר 2024) השלכות המלחמה על נשים בישראל: חינויות, שקופות ומודרות. מרכז אדוה, מכון ון ליר וקרן פרידריך אברט.

כיום, מנהלת תקומה אחראית לשיקום של קהילות *מסוימות בלבד* מכלל הקהילות המתגוררות בדרום ולא בכלל הקהילות שנפגעו ממצואות של מלחמה ועקירה מבתיהן באזור זה. ראוי כי הטמעת חשיבה מגדרית מקיפה בתהליכי השיקום תאמץ גישה מכילה ותכלול התייחסות והמלצות ליצירת מענים ייחודים לכלל הנשים ביישובי הדרום שנפגעו ממצואות המלחמה. כיום, מספר לא מבוטל של יישובים בדרום שנפגעו ב-7 באוקטובר ובמהלך חודשי המלחמה מאז, לא קיבלו מענה בצורה של פינוי, לא נכללו בסמכותה של מנהלת תקומה, וכמה מהם אף פתחו בהליכים משפטיים כנגד הדרתם ממתווה השיקום. להדרת יישובים שנפגעו ממצואות המלחמה ממתווה השיקום השלכות מרחיקות לכת על נשים (וגברים) ככלל ועל נשים מקבוצות פגיעות בפרט, המתגוררות באותם יישובים.²

בנוסף לתיחום הגבולות המדיר של המנהלת, מציאות פוליטית של מיעוט נשים במוקדי קבלת החלטות משליכה גם היא על עוצמת הדרישה הפוליטית לקיים חשיבה מגדרית בעת מלחמה, ובהתאם לכך, לעצב ולתקצב תוכניות אסטרטגיות רגישות מגדר של שיקום. בשונה ממנהלת תקומה, פורומים ממשלתיים מרכזיים שהתכנסו על מנת לדון בהיבטים הביטחוניים והאזרחיים של המלחמה – ואמורים היו לגבש מדיניות שמתחשבת, בין השאר, בצרכים הייחודיים של נשים – מתאפיינים במספר זעיר של נשים בקרב חבריהם, אם בכלל. בקבינט המדיני-ביטחוני מכהנת כיום אישה אחת בלבד מתוך 13 חברי קבינט; בקבינט החברתי-כלכלי מכהנות שלוש נשים בלבד מתוך 19 חברים; ומי שנבחרו לעמוד בראש מנהלת החטופים והנעדרים ובראש הפרויקט האזרחי במלחמה, היו גברים. כמו כן נציין כי היותן של נשים מיעוט בכנסת ובקרב חבריה. ות ממשה משליך על היעדרן של נשים מהדיונים על תקציב מדינה.³

על מנת לקדם מדיניות שיקום רגישת מגדר, שמכירה בצרכים הייחודיים ובפגיעות המוגברת של נשים במצבי משבר, מעמידה מענים ייחודיים לאותם צרכים, מעניקה הגנה מפני פגיעה בנשים ומבטיחה כי פערים מגדריים בתחומי החיים השונים לא יעמיקו על רקע המשבר, אנו ממליצות לקדם בטווח המיידי את הצעדים הבאים:

- 1. יצירת תשתית ידע לפיתוח מתווה שיקום רגיש מגדרית, שתכלול:** בירור צרכים לתהליכי שיקום ישירות עם נשים מקהילות שונות באזור; וכן למידה מניסיון בינ"ל ביחס להיבטים מגדריים וצרכים ייחודיים של נשים בתהליכי שיקום ממצבי חירום.
- 2. איסוף ופרסום שיטתיים של נתונים רגיש מגדר על ידי רשויות המדינה.** על כלל המנהלות והגופים המעורבים בתהליכי השיקום ובמנגנוני הפיצוי לאסוף ולפרסם באופן שיטתי נתונים רגיש מגדר בכלל תחומי החיים, לרבות בסוגיות של אפליה ופגיעה בתעסוקה; חלוקת העבודה השקופה; צרכים מתחום הבריאות והרווחה; אלימות במשפחה; תפוצת הנשק והשלכותיו על נשים; ועוד. מידע זה הינו קריטי להבנה מעמיקה של הצרכים הייחודיים של נשים, בדגש על נשים מקבוצות חברתיות מוחלשות ובקבוצות גיל שונות, בעת מלחמה ואחריה, ולצורך גיבוש מדיניות רגישת מגדר שתספק מענים הולמים.
- 3. קידום מנגנוני היוועצות עם ארגונים המקדמים זכויות נשים.** היוועצות סדורה ושיטתית עם ארגוני שטח וארגוני חברה אזרחית המקדמים זכויות נשים היא קריטית לתהליכי עיצוב מדיניות וקבלת החלטות - במלחמה ולאחריה. המומחיות של הארגונים מציפה על פני השטח סוגיות בוערות שלא פעם נותרות שקופות, תורמת למניעת התדרדרות במצבן של נשים והעמקת פגיעותן, ומסייעת לשמור על זכויותיהן.

² לקריאה נוספת ראו: הקולקטיב המזרחי מזרחי ומרכז אדוה (יוני 2024) *כרוניקה של הפקרה ידועה מראש: אופקים כמקרה בוטן*
³ כך למשל, בראש אגף תקציבים עומדים השר סמוטריץ' והממונה על התקציבים – גם הוא גבר; בראש ועדת הכספים, שעוסקת בתקציב המדינה – מעולם לא עמדה אישה, וכן להיום, פחות משליש מחברי. ות הועדה בכנסת הנוכחית הן נשים – בדומה לייצוג של נשים בקרב כלל חבריה. ות הכנסת. לקריאה נוספת ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת (27 בנובמבר 2022) *נשים בכנסת: ריכוז נתונים לאחר הבחירות לכנסת ה-25*.

4. קידום חקיקה שתחייב ייצוג הולם בוועדות השרים ובפורומים הרלוונטיים לקבלת החלטות בחירום.

בראי מציאות המלחמה הנוכחית והשלכותיה על נשים, ראוי כי משרד ראש הממשלה ומשרד האוצר יקדמו ויתקצבו את יישומן של כלל ההמלצות המצויות בדוח הוועדה הציבורית המייעצת לבחינת הסוגייה של הטמעת חשיבה מגדרית בעת גיבוש המלצות למדיניות לאומית במצבי חירום שונים,⁴ במסגרת תוכנית יישום סדורה. לכל הפחות, יש לדאוג ליישום מלא של ההמלצה הראשונה המופיעה בדוח, ולקדם חקיקה שמסדירה את הייצוג ההולם לנשים במוקדי קבלת החלטות ברמה הלאומית; ולהעלות את מספר הנשים החברות בקבינט המדיני-ביטחוני, בקבינט החברתי-כלכלי ובמנהלת החטופים והנעדרים.

⁴ על רקע פגיעותן של נשים בעתות משבר ומלחמה, ולאור החשיבות שיש לחשיבה מגדרית למיתון ההשלכות השליליות שיש למצבי חירום על נשים, מינה ראש המל"ל, באפריל 2021, ועדה ציבורית מייעצת לבחינת הסוגייה של הטמעת חשיבה מגדרית בעת גיבוש המלצות למדיניות לאומית במצבי חירום שונים. בספטמבר 2022, אומצו המלצות הוועדה במסגרת החלטת ממשלה מספר 1845, שקבעה לוח זמנים להנחת תוכנית יישומית ליישום ההמלצות על שולחן הממשלה. ההמלצה הראשית של הוועדה נגעה לייצוג הולם לנשים בפורומים של קבלת החלטות בחירום. אולם, עד היום המלצות הוועדה טרם יושמו. לקריאה נוספת ראו: הוועדה המייעצת למטה לביטחון לאומי (יוני 2022) [הטמעת חשיבה מגדרית בעת גיבוש המלצות למדיניות לאומית על ידי המל"ל במצבי חירום שונים – דיון וחשבון](#)